

MARKSİST EKONOMİ-POLİTİK VE İLETİŞİM DERS NOTLARI XII

Sermaye Birikimi "Hareket halinde biriken değer"

BİRİKİM VE REKABET

Birikim: Kapitalistin artı-değerin kendi geçimini sağlamak için tükettiği kısımdan artı kalanı sermayeye çevirme sürecine "birikim" denir.

Sermayeye çevrilen artı-değer çeşitli biçimlerde kullanılabilir: tekrar işe yatırılabilir, üretimin çapını büyütmek için kullanılabilir, yedek para stokları oluşturmakta kullanılabilir, bankalarda faiz karşılığında fonlama amacıyla bekletilebilir, tamamen başka alanlara (ülke içinde ya da dışında) yatırım yapma amacıyla kullanılabilir...

Rakip sermayeler arasındaki **rekabet ne kadar kızıştırsa** kapitalist olarak yaşamını sürdürebilmek için **başka hiçbir şey düşünmeden kâr peşinde koşmak** o ölçüde daha da zorunlu bir şart-ön koşul olur.

Kapitalistler arasındaki rekabetin kamçıladığı üretim yöntemlerindeki teknik gelişmelere sıkı sıkıya bağlı olan bir başka nokta da, "**üretimde kullanılan sermayenin gittikçe daha büyük miktarlar halinde yoğunlaşma-tekelleşme eğilimidir**".

Ancak rekabet yeni yöntemleri yaygınlaştırdıkça kâr oranlarında düşüş-kâr oranlarının düşme eğilimi-başlar ve süreç, kapitalistin "kendini" iradesinden bağımsız işler. Bu teknikleri ilk kez getiren firmalar kâr oranlarını artırılabilseler de başkaları da çok geçmeden daha gelişmiş tekniklere başvururlar ve rekabet sonucunda **ortalama kâr oranı zamanla düşer...**

İLK(EL) BİRİKİM

Marx, "ilkel birikim denen şey, aslında **üreticiyi üretim araçlarından ayıran tarihsel süreçtir**, bu tarih-sömürünün tarihi kan ve ateşle yazılmıştır..."

Kapitalist sınıf, işçinin emegücünü değerinin üstünde satmasını önlemek için elinden geleni yapar. **Yedek işgücü ordusunun sürekli varlığını** güvence altına almak için **ilkel birikimin şiddet ve zor eylemlerini sık sık yeniden sahneler**.

Emeğin kıt olduğu dönemlerde, işçiler ödümler koparmayı başarsa bile **kapitalistler ilk fırsatta karşı önlemler alarak bunları geri almayı kollar...** Değişen ekonomik koşullar altında sömürüyü etkin kılabilmek için (sağlıklı ve çalışabilir durumda tutmak) bazen **yaşam standartlarını yükseltmek bile gerekebilir**.

Üretim araçlarını işçiler yaratmıştır; bu araçlar işçilerin zamanını ve emeğini cisimleştirirler. Ama cisimleştirdikleri ölü emektir, "işçisiz bir fabrika hiçbir şey üretmez"...

Marx, "...sermaye, birikmiş (ölü) emeğin değişim değerini korumaya ve artırmaya hizmet eden canlı emekten oluşur..."

Sermayenin fiziksel varlığı, eğer sermaye "canlı kalacaksa" durmadan yeni biçimler almak zorundadır... sermaye kullanmakla yaşar. **Bu sürece sermayenin "cirosu" denir; eğer ciro engellenirse sermaye hastalanır.**

Sermayenin cirosu, bir zincirin halkaları gibi son derece karmaşık pazar ilişkilerine bağlıdır. Çünkü kapitalistin sadece işgüçlerini kendisine satacak özgür işçiler bulması yetmez; ayrıca gereksindiği makine, hammadde, alet, yakıt gibi çok sayıda üretim aracını kendisine satacak başka kapitalistler de bulması; bunları değerlerini kendisinde para olarak ödeyecek alıcılar bulması gerekir.

BİRİKİM

Kriz teorileri

Marksist Kriz Teorileri

Marksist kriz teorilerinin ayırt edici özelliği, kapitalizmin nesnel sınırlarını ve sosyalizmin zorunluluğunu tanımlayan, kapitalist üretim tarzının esas ve yok edilemez özelliği olarak kriz zorunluluğuna yaptıkları vurgudur.

Marksist kriz teorileri, İkinci Enternasyonal ile birlikte iki kampa ayrıldı: 1.) **Eksik tüketim (durgunluk) kuramcıları** (*Paul Sweezy*), 2.) **Orantısızlık (krizleri piyasa anarşisine bağlayan) kuramcıları** (*Rosa Luxemburg ve Rudolf Hilferding*)

Kapitalist Gelişme Teorisi, Marx ve Kalecki'yi sentezleyen ve "Keynesçi" batı kapitalizminin istikrarını, büyüyen artı değer emilmesini ya da yok edilmesini sağlayan emperyalizm, militarizm ve israfı birleştiren Paul Baran ve Paul Sweezy'nin Tekelci Sermaye adlı kitabında meyve vermiştir...

İkinci Enternasyonal'in kriz teorisi, Marx'ın "krizlerin kapitalizmdeki rolü, somut eğilimlerin gelişmesini hızlandırmak ve kapitalizmin kendine has çelişkilerini ortaya çıkarmak" tanımına (kapitalist üretim tarzının somut gelişimi) dayanır.

Liberal-Keynesçi Teori

Arz ve talep güçlerinin normal işleyişi, daima dengeye (**genel denge teorisi**) doğru bir eğilim olmasını garanti eder. Bu da krizlerin ancak dengeyi geçici olarak bozan dış şokların ya da piyasa dengesi süreçlerini engelleyen ya da yıkan **iç rahatsızlıkların sonucu olarak doğabileceği** anlamına gelir.

Keynesçi genel denge teorisi, "ticaret döngüsü" ya da "iş döngüsü" diye bilinen şeyi oluşturan, döngüsel büyüme ve çökmenin birbirini izlemesini açıklayabilmiş; ancak bu döngünün hiçbir biçimde kapitalist üretim tarzına özgü olmayıp, uygun hükümet politikalarıyla iyileştirilebileceği (**kurumsal düzenleme ve politikaların yetersizliğine getirilecek çözümler**) yönünde bir açıklama geliştirmiştir.

Neoliberal Teori

Neo-klasik teoride tüm arz ve talep dengesi, faiz oranlarının ve kar oranlarının karşılıklı ilişkisiyle sağlanır.

Dış şokların (savaş, hasat kıtlığı gibi) dışında, krizlerin asıl nedeni, geleneksel olarak hükümetin ekonominin düzenlemesine "keyfi müdahalesi" şeklinde tanımlanmıştır.

Marx ve Engels'in krize bakışı

Engels'in görüşleri

Engels'in Kriz Teorisi, 'kapitalist birikimin kriz eğilimlerinin' Ortodoks Marksist anlatımı, Anti-Dühring'in yazarı Engels'ten türemiştir: **Eksik tüketim teorisine karşı "Aşırı üretim kriz teorisi"** (eksik tüketim "bin yıllık bir olay iken" krizlerin yalnızca kapitalist üretim biçiminde ortaya çıktığı savı)

Engels'e göre, aşırı üretim eğilimi mutlak değildir; fakat arz ve talebin ancak "dünya piyasasındaki bir fırtına, bir kriz sayesinde" eşitlendiği "üretim anarşisi" ile yakından bağlantılıdır.

Engels'e göre, üretim anarşisi, Kautsky'nin sandığı gibi yalnızca kapitalistlerin piyasayı yanlış değerlendirmesi meselesi değildir. **Üretim anarşisi, üretim ve tüketimin, bu ikisi arasındaki ayırım sistematik olacak kadar farklı yasalar tarafından belirlendiği gerçeğinden türer.**

Engels'e göre krizler somut olmaktan çok **döngüsel**dir, "toplumsallaşmış üretimle kapitalist el koyma arasındaki çelişkinin" kaçınılmaz sonucudur: üretim tarzı değişim tarzına karşı isyandır.

Bu nedenle, üretim anarşisi sistemli aşırı üretimin kaynağıdır. Çatışma ya da dönemsel krizler, piyasaların genişlemesi üretimin genişlemesine ayak uyduramadığında ortaya çıkar.

Marx'ın görüşleri

Marx'a göre krizler "normal, çelişkisiz birikim modelinin parçalandığı istisnai dönemler olmayıp, birikimin kendine has çelişkili temellerinin en dramatik ifadesidir".

Krizler, "daima mevcut çelişkilerin anlık ve şiddetli çözümleridir. Bozulan dengeyi bir süreliğine yeniden kuran şiddetli patlamalardır".

Marx, kapitalist birikimin somut eğilimleri ile bu eğilimleri ortaya çıkaran kriz arasındaki sürekliliği dikkat çeker...

Bu süreklilik, kapitalist ekonomik faaliyet düzeyindeki dönemsel dalgalanmalara bağlı olan gündelik mücadele taktiklerini, kapitalist gelişmenin somut eğilimlerine bağlı olan kitlesel sosyalist hareketin gelişme stratejisiyle ilişkilendirmek açısından politik olarak elzemdir.

Klasik ekonomi-politiğe göre kapitalist rekabet, üretim, tüketicilerin ürüne olan gereksinimlerine göre uyarılırken arzın piyasa fiyatlarındaki dalgalanmalara cevap olarak talebe göre ayarlanmasını temin eder.

Marx ve Engels'e göre rekabet dinamikleri oldukça farklıdır. Kapitalist, rekabetçi baskıya edilgen biçimde fiyatları düşürerek, üretimi azaltarak ya da daha düşük bir kâr oranını kabullenerek değil, maliyetleri kısmak için işçilerine daha büyük çaba sarf ettirerek ya da yeni üretim yöntemleri kurarak cevap verir.

Bu sırada rekabetçi avantaja sahip olan kapitalist, oturup piyasa payının keyfini çıkarmaz, başkalarının piyasasını ele geçirmek için üretimi artırır. Edilgin bir biçimde üretimi piyasanın sınırlarına uyarlamak bir yana, eğilim kapitalisti üretici güçlerini (makine ve emek) piyasa sınırlarını dikkate almadan geliştirmeye zorlama rekabetidir.

Üretim Anarşisi bağlamında Kapitalist Rekabet

Sermayenin organik bileşimi...

- ◆ sermayeye “rekabet yoluyla dayatılan yatırım”, emekten tasarruf eden (*değişken sermaye*) yatırımdır... “belirli bir ürünü, daha az işçinin daha çok makine – sabit sermaye – ile yapmasını sağlayarak emeğin üretkenliğini artıran yatırımdır”... *Marx*, buna **sermayenin organik bileşeni** adını verir...
- ◆ **Sermayenin organik bileşimi**, üretim sırasında harcanan toplam sermaye içindeki değişmeyen sermayenin (c) değişen sermayeyle (v) olan ilişkisini gösteren orandır: $(q) = c/(c + v)$ dir.
- ◆ * Toplam sermaye aynı kalırken, c’nin büyümesi v’nin küçülmesi halinde mümkün olur ve bileşim oranı büyür. Bu aynı miktar sermaye ile daha fazla üretim aracı (ham madde, iş araçları, makine vs.) ve daha az iş-gücü satın alınması, dolayısıyla daha az iş-gücüne daha fazla üretim aracı kullanarak üretimde bulunulması demektir.
- ◆ ** Toplam sermaye artarken, değişmeyen sermaye (c) değişen sermayeden (v) daha fazla büyürse, bileşim oranı yine yükselir. Reel ücret seviyesi, emeğin bunu ve değişmeyen sermaye unsurlarının değerlerini etkileyen verimliliği, bununla yakından ilgili bulunan mevcut teknoloji seviyesi ve geçmişteki sermaye birikiminin büyüklüğü gibi çeşitli faktörler sermayenin organik bileşiminin tayininde rol oynarlar.